

Csiki Tamás

A romakérdés europaizálódása?

Az elmúlt két hónapban váratlanul nagy visszhangot kapott Európában egy olyan kérdéskör, amelyet az Európai Unió legfejlettebb tagállamai eddig Kelet-Közép-Európa és a Balkán problémájának tartottak, miközben ennek a régiónak az államai immár két évtizede valós eredmények nélkül néznek farkasszemet annak igen összetett társadalmi, gazdasági és kulturális következményeivel. Ez pedig a romák társadalmi szegregációja. A közelmúltban Franciaországból Romániába irányuló hazatoloncolások kapcsán politikai, emberi jogi, gazdasági és társadalmi vita bontakozott ki arról, hogy kié a felelősség, kinek kell(ene) tennie azért, hogy a romák (vagy más áttelepülő lakosság) társadalmi helyzete hazájukban vagy külföldi lakhelyükön ne váljon társadalmi feszültség forrásává, és ne adjon táptalajt szélsőséges politikai mozgalmaknak. Szeptember végén még a 2011. első felében esedékes magyar EU-elnökség is zászlójjára tűzte a probléma európai rendezését, amikor bejelentették egy uniós roma-integrációs stratégiai dokumentum útjára indításának tervét. A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy milyen lehetőségei, korlátai és (el)várható hatásai lehetnek annak, ha valóban készül és végrehajtásra kerül az EU Roma Stratégiája.

Vándorlók és romák Franciaországban

Csakúgy, mint a 2005-ös franciaországi zavargások alkalmával, amikor Párizs egyik külvárosában rendőri intézkedés elől menekülő bevándorlók veszítették életüket egy trafóházban, ezúttal egy július 16-án történt incidens nyomán lángolt fel a kisebbségben élő – ez alkalommal vándorló – közösség lakosai és az államhatalom képviselői közötti feszültség. Luigi Duquenet-t egy útlezárásnál végrehajtott igazoltatás során sebesítette meg egy rendőr halálosan, miután a vallomások szerint elsodort egy rendőrt, és megpróbált továbbhajtani. A Duquenet vándorló közösségéhez tartozó közel ötven fiatal aznap csövekkel és

baltákkal támadta meg Saint-Aignan település csendőrségét és több üzletet, majd további két napig folyt a rongálás és gyújtogatás. Csakúgy, mint öt évvel korábban, Sarkozy elnök – aki egykor még belügyminiszterként a külvárosi zavargások megfékezésével nyerte el a francia lakosság támogatását és az elnöki posztot – határozott fellépést hirdetett meg „a vándorló közösségek és romák által okozott problémák” ellen. Ennek részeként a bűnmegelőzés jegyében adott utasítást a vándorló közösségek illegális lakótelepeinek felszámolására országszerte, ami ugyanakkor számos kritikát váltott ki vele szemben, ugyanis egy kiszolgáltatott, sebezhető közösséget tett az idegengyűlölet célpontjává, az intézkedések pedig több tekintet-

ben túlmertek az európai liberális emberi jogi normák határán.

Becslések szerint 15 ezer letelepedett francia roma mellett mintegy 400 ezer vándorló él Franciaország területén, akik lehetnek akár francia állampolgárok, akár az Európai Unió más tagállamainak állampolgárai. Valós számukat azonban éppen életmódjukból adódóan nem lehet pontosan megállapítani. Közös jellemzőjük minden esetben az, hogy életmódjuk mellett meg kívánják őrizni sajátos kulturális jegyeiket, ami viszont ellentétes a társadalmi beilleszkedéshez szükséges normák elsajátításával, különösen, ha hazájukból más, számukra idegen kulturális, nyelvi hagyományokat ápoló országba vándorolnak. *A gens du voyage, azaz a vándorló közösségekhez tartozók* megnevezés eddig egyébként csak marginális szereppel bírt európai kontextusban, mert francia közigazgatási kategóriából vált fokozatosan szélesebb körben használt, általánosító jelentéssel felruházott kifejezéssé mindazokra vonatkozóan, akiknek életmódja nem letelepedett keretek között zajlik. A gens du voyage ebből eredően nem etnikai kategória, és a nemzetközi reakciók által címlapra emelt romák csak egy részüket képezik. A roma közösség azonban az, amely lélekszámából, szociokulturális jellemzőiből adódóan, és mivel Európa több országában letelepedett lakosként, állampolgárként jelentős létszámú közösségként él, arányaiban a legnagyobb hátránnyal bír. Mindez igaz akkor is, ha nem minden vándorló roma, és közel sem minden roma vándorló.

A vándorló közösségek létfeltételeinek megteremtésére több intézkedés is született Franciaországban – mint például a gens du voyage kifejezést hivatalossá tévő 2000. júliusi rendelet –, amelyek célja az volt, hogy szabályozott, a jogi kereteknek

megfelelő formában kulturált lakhatási feltételeket – például lakókocsi-parkokat – alakítsanak ki. Ez a közigazgatási megközelítés csupán funkcionálisan, lakóhelyük szerint kategorizálta a közösséget, kulturális, etnikai vagy bármilyen kisebbségi jellemzőit nem firtatta. Az azonban tény, hogy a vándorló közösségek tagjai között legtöbbször kisebbségi csoportokhoz tartozókat találunk. Sarkozy elnök július 28-

2010. július 16. Luigi Duquet halála.

2010. július 16–18. Zavargások Saint-Aignanban.

2010. július 21. Nicolas Sarkozy francia elnök határozott fellépést ígér a vándorlók illegális telepeinek felszámolása és a bűnmegelőzés érdekében.

2010. július 28. Mintegy 300 illegális tábor felszámolásáról és több száz roma Romániába és Bulgáriába való kitoloncolásáról születik döntés Párizsban.

2010. augusztus 19. Több illegális tábor felszámolását követően repülőgépen útnak indítják a romániai romák első csoportját (79 fő) Bukarestbe.

2010. szeptember 1. Traian Băsescu román elnök a migráns roma közösségek számára európai szintű megoldás kialakítását sürgeti, amire már 2008-ban és 2009-ben is kísérletet tett – sikertelenül.

2010. szeptember 9. Az Európai Parlament a francia intézkedést elítélő határozatot hoz, és a hazatoloncolások beszüntetésére szólít fel, de Párizs nem hagy fel velük.

2010. szeptember 14. Viviane Reding, az Európai Bizottság alelnöke és igazságügyi biztos a náci Németország deportálásaihoz hasonlítja a francia intézkedéseket, amelyek nyomán már 440 illegális tábort számoltak fel.

2010. szeptember 16. Az Európai Unió állam- és kormányfőinek csúcstalálkozóján vezető szerepet kap a romakérdés, Franciaország német támogatást kap, míg több kelet-európai állam vezetői és José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke feszülten reagálnak.

2010. szeptember 26. Győri Enikő Európai ügyekért felelős államtitkár bejelenti, hogy Magyarország 2011 első félévében esedékes EU-elnöksége alatt kezdeményezni kívánja egy európai roma stratégia tárgyalásait.

nyilatkozata, amelyben „vándorlók és romák” által okozott problémákról beszélt, tálcán kínálta a véleményformálási lehetőséget a médiának, emberi jogi és kisebbségi szakértőknek, valamint politikusoknak, és nem utolsósorban a bevándorlás-ellenes csoportoknak, hogy széles körű vitát kezdjenek, amelynek tárgyát már nemcsak az Európában vándorlók, hanem a romák és a bevándorlók képezték.

Nem véletlen, hogy a legtöbben a 2005-ös franciaországi zavargásokkal állították párhuzamba a mostani eseményeket, ugyanis ami Kelet- és Közép-Európa or-

Thomas Hammarberg jelentése. Az Európa Tanács emberi jogi biztosa 2010 szeptemberében közzétett jelentésében az Európai Emberi Jogi Bíróság több, a romák helyzetével foglalkozó bírósági döntésére hívta fel a figyelmet, amelyek önmagukban is egy-egy érzékeny társadalmi problémára világítanak rá.

– 2005-ben Romániában egy roma falu elleni 1993-as támadás körülményeit vizsgálták, amelyben három romát megöltek és 13 házat elpusztítottak.

– 2007-ben Csehországban roma gyerekek javára született döntés egy ügyben, amikor valós ok nélkül küldték őket tanulási rendellenességgel küzdőknek létrehozott speciális iskolába, aminek következtében elégtelen általános iskolai képzést kaptak, és a továbbtanulás lehetetlenné vált számukra.

– 2009-ben Spanyolországban egy roma özvegy nyugdíjhoz való jogát vizsgálták, mert házassága roma hagyományok szerint kötött.

– 2010-ben egy horvátországi ügy ítélelhirdetésében a Bíróság úgy foglalt állást, hogy „történelmi háttérük következtében a romák specifikus, hátrányos helyzetben lévő kisebbségi közösséggé váltak... ezért különleges védelemre szorulnak... különleges figyelmet kell fordítani eltérő életmódjukra, szokásaikra és szükségleteikre.”

A teljes jelentés 28 ügyet sorol fel, melyek mindegyike emberi jogi jogsértéshez, legtöbbször diszkriminatív intézkedésekhez kapcsolódik, sok esetben pedig még ma is folyamatban van.

szágainak saját roma lakosságuk szegregációs problémája, az tüneteiben Nyugat-Európa államainak a beilleszkedésnek és asszimilációnak ellenálló bevándorlók jelentette probléma. A vándorló vagy Franciaországban illegálisan tartózkodó romák kitoloncolása most összekapcsolta a két kérdéskört, hozzájárulva ahhoz, hogy európai kérdésként, átpolitizálva kerüljenek a figyelem középpontjába. Ezt tovább erősítette az Európai Parlament és az Európai Bizottság, valamint több európai szervezet határozott reakciója is.

Az Európai Parlament szeptember 9-én arra szólította fel a francia hatóságokat, hogy szüntessék be az akciókat. A parlamentben 337 szavazattal 245 ellenében elfogadott határozat körültekintően fogalmazva számos körülményre felhívta a figyelmet, amelyek nem teszik elfogadhatóvá a tömeges kitoloncolást:

„(A Parlament)... komoly aggodalmát fejezi ki a francia hatóságok által végrehajtott intézkedések miatt, amelyeket romák és vándorlók ellen alkalmaznak, hozzájárulva kiutasításukhoz. Emiatt sürgetjük a hatóságokat, hogy azonnal függeszsenek fel minden ilyen intézkedést, egyúttal felhívjuk a Bizottság, a Tanács és a tagállamok képviselőit, hogy ugyanezzel az igénnyel lépjenek közbe. (A Parlament)... hangsúlyozza, hogy az Alapvető Jogok Chartája és az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Európai Konvenciója is tiltja a tömeges kitoloncolást, és e cselekmények megsértik az Európai Unió Alapszerződéseit és az Unió jogrendjét, ugyanis rassz és etnikum alapján alkalmaznak diszkriminációt, valamint az Európai Tanács 2004/38-as határozatába ütköznek, amennyiben korlátozzák az Unió állampolgárai és családjaik mozgásszabadságát az Európai Unión belül. (A Parlament)... komoly aggodalmát fejezi ki kifejezetten az

intézkedéseket kísérő nyíltan diszkriminatív és lobbanékony politikai vita miatt, amely alapot adott a rasszista vádaknak és szélsőjobboldali csoportok cselekedeteinek. Ezért emlékeztetjük a politikusokat felelősségükre, és elutasítjuk azokat a közleményeket, amelyek a kisebbségeket és a bevándorlást a bűnözéssel kapcsolják össze, és diszkriminatív sztereotípiákat hoznak létre.”

Néhány nappal később Viviane Reding, az Európai Bizottság alelnöke és igazságügyi biztosa a náci Németország második világháborús deportálásaihoz hasonlította a francia intézkedéseket, ami az utólagos közvetítési kísérletek ellenére is csak kiélezte a vitát a francia államfő és több tagállam, valamint nemzetközi szervezetek vezetői és NGO-k között. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy a francia álláspont megváltozott volna, vagy hogy az alapvető probléma, azaz a vándorló közösségek, romák és bevándorlók társadalmi integrációja kedvező irányba mozdulna. Minderre a legjobb példa az, hogy bár a roma társadalmi integráció évtizedének közepén járunk, a társadalom széles rétegei magáról a kezdeményezésről sem tudnak.

A romák társadalmi integrációjának évtizede

A romák társadalmi integrációját segítő *Decade of Roma Inclusion* kezdeményezés a 2003. júniusi *Romák a bővülő Európában: a jövő kihívásai* címmel éppen a magyar kormány által Budapesten megrendezett nemzetközi konferenciából nőtt ki. Az *Open Society Institute* által szervezett és a Világbank, az Európai Bizottság, az ENSZ Fejlesztési Programja által is támogatott konferencián nyolc európai állam – Bulgária, Csehország, Horvátország,

Macedónia, Magyarország, Románia, valamint Szerbia és Montenegró – képviselői vettek részt azzal a céllal, hogy a 2005–2015 közötti időszakot nemzetközi összefogással a romák társadalmi és gazdasági helyzete javításának szenteljék. Azóta a programban részt vevő államok száma Albánia és Spanyolország csatlakozásával, valamint Montenegró függetlenné válásával 12-re nőtt. Az Európai Unió 2009-ben létrehozta a *Platform for Roma Inclusion*ot, amelynek célja kifejezetten a roma integrációs programok nemzetközi együttműködés keretében történő koordinációja lett, miközben a végrehajtás továbbra is nemzeti keretek között, az egyes nemzetekre szabott munkaterv alapján zajlik. E munkatervnek négy prioritás – oktatás, munkavállalás, egészségügy és lakhatás – köré épülnek, és általánosan foglalkoznak a szegénység, a diszkrimináció és a nemek társadalmi szerepének (*gender*) kérdéseivel.

A nemzetközi együttműködésnek ez a formája először teremtett keretet ahhoz, hogy a roma kérdésben leginkább érintett államok közvetlen együttműködésben, a nemzetközi szervezetek jogi-anyagi támogatását élvezve, ugyanakkor a nem kormányzati szervezetek tapasztalatát is hasznosítva dolgozhassanak az egyenlőtlenségek felszámolásán. A továbbra is jelentős szerepet vállaló *Open Society Foundations* 2010. júniusi *Roma Initiatives: No Data, No Progress* című jelentése a társadalmi integrációs kezdeményezés félidejénél, öt év tapasztalata alapján egyértelműen rámutat, hogy még mindig a megbízható, hiteles adatok hiánya az, ami már az első lépéseknél megnehezíti az eredményes együttműködést. Az eddig végrehajtott felmérések és azok összehasonlítása a hivatalos nemzeti statisztikákkal például 45–99%-os eltérést igazolt a romák

hivatalosan nyilvántartott és valós lélekszáma között.

Hiteles adatok híján Európa egyik legnagyobb kisebbsége (10–12 millió fő), de akár csak a Kezdeményezés területén élők (mintegy 4,5 millió roma) sem kapják meg azt az igazolható figyelmet, amelyet társadalmi problémáik miatt „megérdemelnek”. Ugyancsak nehéz nemzeti programokat kialakítani és forrásokat megmozdítani, ha nem ismert, pontosan milyen nagyságú célcsoport támogatásáról van szó – az elért eredmények bemutatása és a nemzetközi tapasztalatok összehasonlítása pedig egyenesen lehetetlen. Jól alátámasztja mindezt az, hogy a romák alapfokú oktatásáról milyen adatokkal rendelkezünk a Kezdeményezés tagállamaiban 2005-ben, illetve rendelkezünk most, öt évvel később.

Az életkörülményekre vonatkozó adathiány orvoslása technikailag kivitelezhető feladat, amelynek mind azonnali, mind hosszú távú hatása kézzel foghatóvá válik a kialakított integrációs programok, irányelvek,

illetve a többségi lakosság tájékoztatása, hozzáállásának pozitív irányba történő befolyásolása tekintetében. Bár az etnikai – vagy más kisebbségi – jellemzők alapján történő adatgyűjtéssel kapcsolatos visszaélések miatti félelmek nem új keletűek, mind az Európai Unió, mind az egyes államok rendelkeznek megbízható és biztonságos adatgyűjtési módszerekkel és adatkezelési eljárásokkal, miközben elismerik annak szükségességét a társadalmi programok eredményeinek mérhetősége és igazolhatósága szempontjából. Ezen adatoknak ki kell terjedni a közoktatásba belépő gyermekek differenciált szociokulturális jellemzőire: állampolgárságukra, szüleik állampolgárságára, születési helyükre, etnikai hovatartozásukra és nemükre.

A No Data, No Progress-jelentés legfőbb mondanivalója tehát a nemzeti adatszolgáltatás megszervezésének és a nemzetközi tapasztalatok összegzésének szükségessége. Európában Nagy-Britanniát lehet az ilyen típusú széles körű adatgyűjtésben

A roma lakosságon belül az alapfokú közoktatást (általános iskolát) befejezők arányára vonatkozó hivatalos adatok 2005 óta

Ország	2005	Legfrissebb adatok
Albánia	14%	Elégtelen adat
Bosznia-Hercegovina	Nincs adat	Nincs adat
Bulgária	28,3%	31,6%
Csehország	Nincs adat	Nincs adat
Horvátország	Nincs adat	Nincs adat
Macedónia	50,8%	Nincs adat
Magyarország	76%	Nincs adat
Montenegró	9,2%	20%
Románia	31,7%	19,7%
Spanyolország	Nincs adat	Nincs adat
Szerbia	22,7%	Nincs adat
Szlovákia	Nincs adat	Nincs adat

Forrás: Open Society Foundations, Roma Initiatives: No Data, No Progress. 2010. június.

a leginkább élenjáró országnak tekinteni, melynek jogi megközelítését és gyakorlati tapasztalatait érdemes lenne más országokban is tanulmányozni és a megfelelő formában átvenni. Becslések szerint ugyanakkor az adatgyűjtés jelenlegi ütemében a 10 éves program végére sem rendelkezünk majd átfogó adatokkal a 12 érintett állam roma közösségeiről (nem beszélve Európa többi államáról).

A romák társadalmi integrációjának évtizede jelentős lendületet kaphat abban az esetben, ha a jelenlegi felfokozott nemzetközi hangulat kellő politikai akarattal és célzott stratégiai tervezéssel, a végrehajtás során minden fél részvételével és a szükséges források bevonásával párosul nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Jelenleg ugyanis egyértelmű kedvezőtlen jelenségek, fokozódó társadalmi feszültség jellemzi a romák, vándorlók és bevándorlók valamint a többségi társadalom eddig sem mindig nyugodt viszonyát.

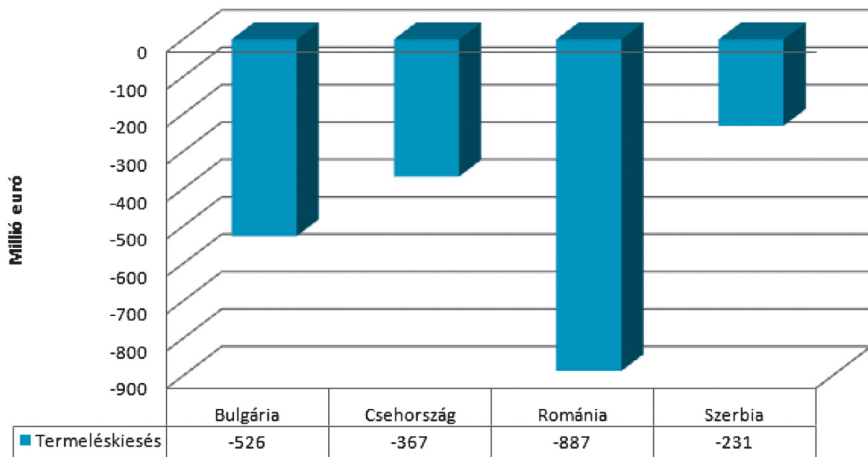
Az integráció hiányának költségei

A Világbank *Economic Costs of Roma Exclusion* című, 2010. áprilisi elemzése, amely térségünk négy államában – Romániában, Bulgáriában, Szerbiában és Csehországban – hasonlítja össze a romák helyzetéből adódó gazdasági mutatókat, rámutat az integráció szükségességének egyik legfontosabb okára: a munkaerő-piaci inaktivitásból eredő gazdasági költségekre. Ezek a költségek két formában is megjelennek: egyrészt a nem realizálódó termelés, másrészt az állami szociális programok többletkiadásai formájában. Az OECD 2008-as munkaügyi adatait alapul véve a munkavállaló korú (15 évesnél idősebb) roma lakosságra vonatkozó termelés kiesést, valamint a szükséges jóléti és szociális kiadásokból eredő költségvetési többletköltséget (az elmaradó adóbevételekkel együtt) a mellékelt grafikonok mutatják.

Magyarország roma lakosságáról elérhető adatok 2005-ben és azóta

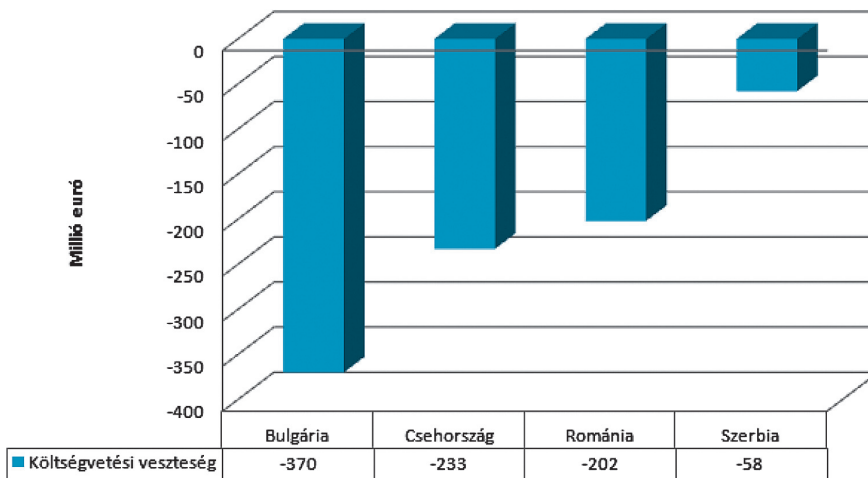
	2005	Legfrissebb adatok szerint
Teljes lakosság	10 090 330	10 030 975
Roma lakosság, hivatalos adat	205 720	Nincs frissebb adat
Roma lakosság, becslés	520 000–650 000	Nincs frissebb adat
Általános iskolai végzettséggel rendelkezők a teljes lakosság körében	95%	96,7%
Általános iskolai végzettséggel rendelkezők a roma lakosság körében	76%	Nincs frissebb adat
Munkanélküliség a teljes lakosság körében	7,3%	7,9%
Munkanélküliség a roma lakosság körében	71%	Nincs frissebb adat
Gyermekhalandóság a teljes lakosság körében	6,2 (ezer születésre)	5,6 (ezer születésre)
Gyermekhalandóság a roma lakosság körében	Nincs frissebb adat	Nincs frissebb adat
„Roma települések” lakossága és száma	36 000 lakos	500–550 település
Nyilvánosságra került diszkriminációs esetek a teljes lakosság körében	491	368
Nyilvánosságra került diszkriminációs esetek a romlakosság körében	42	54

A munkaerőpiaci integráció hiányának költségei I.

Forrás: The World Bank: Economic Costs of Roma Exclusion. 2010. április.

A munkaerőpiaci integráció hiányának költségei II.

Forrás: The World Bank: Economic Costs of Roma Exclusion. 2010. április

Az elemzés rámutat, hogy a munkaképes korú roma lakosság döntő többsége nem rendelkezik megfelelő képzettséggel ahhoz, hogy sikeresen lépjen be a munkaerőpiacra, majd ott versenyképes maradjon. Ennek következtében az európai államok évente több százmillió eurót veszíte-

nek: a romák lélekszámára vonatkozó mértéktartó hivatalos becsléseket követve az éves termelés kiesés összege a négy vizsgált országban például eléri a 2 milliárd eurót, míg az állami szociális kiadások további 900 millió euróba kerülnek. Magasabb lélekszámbecslésekkel számolva az

összesített gazdasági költség eléri az 5,7 milliárd eurót. Az elemzés számításai szerint az átlagos képzettségi szint emelése (alapfokúról középfokúra) az egyes országokban 50-140%-os jövedelemnövekedést eredményezhetne a roma lakosok körében (Bulgária – 83%, Csehország – 110%, Románia – 144%, Szerbia – 52%). Mivel a roma lakosság egyúttal nagyobb arányban áll fiatalokból, mint az előregedő többségi társadalom, a jövőben nagyobb szerephez jutnak a nyugdíjrendszer és egészségügyi rendszer fenntartásában is – vagy sikertelen integráció esetén arányaiban még több hiánnyal és többletkiadással kell számolnunk. (Meg kell jegyeznünk, hogy ugyanez az Európában letelepedő bevándorlókra éppúgy igaz, akár olyan esetekben is, ha nem kapnak állampolgárságot.) A romák munkaerő-piaci helyzete javításának lehetőségét minden érintett fél évtizedek óta egyöntetűen az oktatásban látja, azonban mind a módszerek, mind az e célból megmozgatott eszközök terén eltérőek a vélemények és tapasztalatok, miközben jelentős sikerről sehol nem számoltak be.

Csak egy példát kiemelve az alapvető koncepcionális viták közül: még ma is több európai országban elfogadott a roma gyerekek és fiatalok tudatosan szegregált oktatása, ami magában hordozza a későbbi beilleszkedési problémák esélyét, mivel a kulturálisan eltérő örökséget és szociális normákat átadó roma közösségek újabb generációi sem lesznek képesek *a társadalmilag szükséges és elégséges mértékben megismerni és befogadni a többségi társadalmak normáit*. Ez ismételten érvényes megállapítás bármely bevándorló közösség tagjaival kapcsolatban is, akiknek saját nyelvük, tradícióik, kulturális identitásuk feladása nélkül is lehetővé kell tenni az integrációt. Természetesen bármilyen le-

A romák társadalmi szerepvállalását erősítő programok tíz irányelve:

- Egymást erősítő, céltudatos és hatékony gazdasági, szociális és jogi, valamint diszkrimináció ellenes politikák alkalmazása;
- a programok roma közösségekre fókuszálása, de a hasonló szociális helyzetben lévő és velük kapcsolatban álló közösségek kirekesztése nélkül;
- interkulturális megközelítés;
- a roma közösségek és a többségi társadalom közelítése egymáshoz, a romák társadalmi kapcsolatainak erősítése;
- a társadalmi szerepeket (a roma nők helyzetét) is figyelembe vevő megközelítés;
- a gyakorlatban már sikeresen bizonyított intézkedések átadása és átvétele;
- valamennyi európai közösségi eszköz (jogi keretegyezmények, pénzügyi alapok) felhasználása;
- a regionális és helyi hatóságok, képviselők bevonása;
- a civil társadalom bevonása;
- a romák aktív részvétele.

Az Európai Unió Tanácsának 2009. június 8-i ülésén megfogalmazott irányelvek forrása: http://www.romadecade.org/2nd_european_roma_summit.

hetőség megteremtése csak akkor hozhat eredményt, ha a bevándorló, áttelepülő vagy honos kisebbségi közösség is törekszik az integrációra és a normakövetésre.

Az EU stratégiai tervei

A romák társadalmi integrációjának kérdése tehát a korábbi erőtlen próbálkozásokat követően idén ősszel újult erővel tört be a politikai vitatémák közé, immár európai szinten is jelentős visszhangot váltva ki, ami egyértelműen a gazdasági válság következtében csökkenő szociális támogatási források csökkenésével, a szegregált, sebezhető és kiszolgáltatott közösségek helyzetének hatványozott romlásával, és az ebből eredő társadalmi feszültségből táplálkozik.

2010 „a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni fellépés európai éve”, aminek fényében joggal várható, hogy több szélsőségesen kedvezőtlen helyzetben lévő közösség mellett a romák életkörülményei, lehetőségei is a nemzetközi szakértői és politikai tárgyalások részévé válnak. Tavasszal az Európai Bizottság elfogadta az „Európa 2020” uniós stratégiai dokumentumot, melynek célkitűzései között természetesen nemcsak a többségi társadalom szociális biztonságának megerősítése és munkavállalásának elősegítése szerepel, hanem a kiszolgáltatott, sebezhető közösségek – például valamely testi vagy szellemi képességükben korlátozottak, nők, romák – számára is fejlődési pályát körvonalaznak Európa vezetői. Ezek az irányvonalak azonban – csakúgy, mint az aktuális belga EU-elnökség programjának szociális, emberi jogi vagy éppen diszkrimináció ellenes irányelvei – rendkívül általánosak és homályosak. Az EU 2020-ig szóló stratégiája ugyan feladatként szabja meg, hogy a nemzeti, illetve egyes kiemelten fontos területek kapcsán funkcionális stratégiák is készüljenek, tovább bontva és a megvalósításig vezetve a folyamatokat, de mindez az európai romák számára több tekintetben elégtelen lehet, mégpedig a következő okokból.

Kisebb-nagyobb roma közösségek az Unió legtöbb tagállamában, meghatározó számban pedig közel egy tucatnyi országban letelepedett állampolgárokként élnek – ez kombinálva az uniós polgárainak személyes szabadságjogaival ahhoz éppen elég, hogy nem lehet csupán egy adott állam, vagy akár egy partikuláris régió stratégiai célkitűzéseként kezelni a romák helyzetének javítását. Mint a francia példa is mutatja, Európán belül még a hátrányos helyzetben lévők is szívesen telepsznek át a biztosabb szociális hálót, jobb megél-

hetési lehetőségeket kínáló fejlett nyugati államokba. Éppen ezért a nemzeti és nemzetközi intézkedéseknek összhangban kell állniuk, mert ma már nem lehet pusztán „kelet-európai államok belső társadalmi problémájáról” beszélni. Kérdés, hogy elérhető-e ilyen összeurópai konszenzus a romák kérdésében?

Kiegészül ez azzal a gyakorlati ténnyel, hogy az igen költséges és hosszú távú integrációs, felzárkóztatási, képzési programok, amelyek a szegregált kisebbségeknek a társadalmi előrelépés útján történő elindításához szükségesek, meghaladhatják bármely kelet- és közép-európai állam e célra mozgósítható anyagi forrásait. Ezért az európai uniós intézményeknek közös értékrendjük, valamint a stabilitás és prosperitás közös célkitűzése érdekében összehangolt, közösségi fellépéssel kell segíteniük az egyes tagállamok nemzeti programjait. Kérdés, hogy Európa legfejlettebb államai a gazdasági válság közepette hajlandóak-e, képesek-e megfelelő forrásokat csoportosítani a romák (vagy akár az Európa más országaiból, illetve más kontinensekről érkező bevándorlók) felzárkóztatására, képzésére?

A nemzeti stratégiaalkotók felelőssége, hogy országukon belül demokratikus, nyílt társadalmi vita közepette alakítsanak ki az aktív társadalomból kiszoruló közösségeket valóban újraintegráló hosszú távú programot, amely fejlesztési, munkahelyteremtési, oktatási-képzési pillérekre épül. E stratégiai távlatban gondolkozó célkitűzésekhez pontos adatok ismeretében és a szegregált közösségek szociokulturális jellemzőinek figyelembevételével kell hozzárendelni a szükséges nemzeti és a potenciálisan elérhetővé váló nemzetközi forrásokat, majd azokat céltudatosan, fókuszáltnak, hatékonyan és átláthatóan kell felhasználni. Az egyes országokat illetően a

roma integráció megoldását sürgető vagy halogató különbség abban rejlik csupán, hogy a többségi társadalom meddig képes fenntartani a szociális hálót, és passzív elutasítással szemlélni a leghátrányosabb helyzetben élő csoportokat. Kérdés, hogy a társadalmi feszültség levezetése az aktív felzárkóztatás és integráció, majd a fejlődés, vagy a passzív elutasítás és szegregáció, majd erőszakos incidensek irányában történik-e meg?

A roma közösségek szempontjából döntő kérdés, hogy milyen racionális időtávban várhatják helyzetük javulását (2020-ig akár, vagy majd csak a következő generáció), és eközben mit tesznek meg a közös felelősségvállalás jegyében azért, hogy a lehetőségekkel valóban élni tudjanak.

Nem kétséges, hogy számtalan további elméleti és gyakorlati kérdéssel, és még

több, a megvalósítás próbáját kiállni képes vagy képtelen javaslattal néz majd szembe a magyar uniós elnökség 2011-ben, ha valóban programja szilárd részévé kívánja és képes tenni a romák európai integrációjának legmagasabb szintű megtárgyalását. Néhány dolog azonban jelenleg is egyértelmű. A roma közösségek helyzete a gazdasági válság hatására tovább szűkülő megélhetési lehetőségeik miatt egyre tarthatatlanabbá válik. Az öregedő Európa aktív munkavállalói nem engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy több millió fő potenciális munkaerőt hagyjanak munka nélkül tengődni, miközben a társadalmi konfliktusok éppen a szegénység következtében fokozódnak. Európa demokratikus államai saját értékrendjükkel kerülnek ellentmondásba, amikor minderre kitoloncolással, szegregációval reagálnak. ■

Ajánlott források

A Romák Helyzete Európában, és az Európa Tanács Kapcsolódó Tevékenysége. 2010. február 16. <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc10/EDOC12174.pdf>.

Az Európai Parlament 2010. szeptember 9-i határozata.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0312+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>.

Decade of Roma Inclusion honlapja: <http://www.romadecade.org>.

ECRI Report on France. 2010. június 15.

http://hudoc.ecri.coe.int/XML/Ecri/ENGLISH/Cycle_04/04_CbC_eng/FRA-CbC-IV-2010-016-ENG.pdf.

Európai Romák és Vándorlók Fóruma: <http://www.ertf.org/>.

European Commission: Community Instruments and Policies for Roma Inclusion, 2008.

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=88&langId=en&eventsId=105>.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) honlapja:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp.

European Roma Rights Centre honlapja: <http://www.errc.org/>.

Open Society Foundations, Roma Initiatives: No Data, No Progress. 2010. június.

http://www.romadecade.org/no_data__no_progress_2010.

The World Bank: Economic Costs of Roma Exclusion. 2010. április.

http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/Economic_Costs_Roma_Exclusion_Note_Final.pdf.